

змісту викривляє моральну та правову оцінку вчиненого і призводить до слідчих і судових помилок. Справжній мотив кримінального правопорушення можна встановити лише на підставі дослідження не тільки механізму його вчинення, а й на підставі вивчення особистості злочинця, його моральних якостей, ціннісних орієнтацій, психологічних установок тощо.

Літ.: Зелинский А. Ф. Криминальная психология. Киев, 1999; Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину. Київ, 2002; Храмцов О. М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства. Харків, 2015.

© О. Храмцов

ЗЛОЧИННІСТЬ НЕОБЕРЕЖНА

Цілісне соціальне та правове масове явище, яке утворене сукупністю злочинів, учинених із необережною формою вини, а також осіб, які вчинили ці діяння на визначеній території за певний період.

Як окремий напрям кримінологічних досліджень необережна злочинність набула актуальності у другій половині ХХ ст. із прискоренням науково-технічного прогресу, появою потужних джерел підвищеної небезпеки, а також збільшенням частки населення, яке керує автотранспортними засобами.

В абсолютних показниках необережна злочинність, зазвичай, не вимірюється. Щодо структурних показників, то в середньому питома вага цього виду злочинності у переважній більшості країн світу становить від 15 до 20 % у структурі всієї зареєстрованої злочинності.

Попри невелику питому вагу в загальній структурі злочинності, «ціна» (тобто шкода, яка завдається суспільству існуванням цього виду злочинності) необережної злочинності може перевищувати сукупну шкоду, завдану іншими видами злочинності. Цей факт був установлений у середині 70-х рр. ХХ ст. японськими кримінологами. Наслідки цього виду злочинності проявляються, насамперед, у фізичній шкоді (смерть, каліцтво) потерпілим, а також значній майновій шкоді, пов'язаній із необхідністю відновлення об'єктів інфраструктури, соціальних виплат постраждалим тощо. Резонансними проявами необережної злочинності в Україні були, зокрема: аварія на Чорнобильській АЕС: катастрофа військового літака на авіашоу під Львовом (Скнилівська трагедія), приховувана радянською владою Куренівська трагедія. Щороку в Україні у дорожньо-

транспортних пригодах страждає близько 40000 людей. Так, відповідно до статистичних даних Національної поліції у 2019 р. загинули 3454 людини, 32736 — травмовані. Протягом 2020 р. загинула 3541 особа, травмовані — 31974.

Структура необережної злочинності є сталою — близько 75 % зареєстрованих необережних злочинів становлять автотранспортні, насамперед злочин «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами» (ст. 286 КК України). Інші 25 % більш-менш рівномірно розподілені між злочинами проти безпеки виробництва (ст. ст. 271 — 275 КК України), проти громадської безпеки (ст. 270 КК тощо), службовою недбалістю (ст. 367 КК), необережними злочинами у військовій сфері (ст. ст. 415, 416 КК тощо), а також необережними злочинами проти життя та здоров'я (ст. ст. 119, 128, 137, 140 КК).

У кримінології ustalеним є запропонований ще П. С. Дагелем поділ необережної злочинності на групи залежно від сфери діяльності, у якій було вчинено необережний злочин. За цією ознакою необережну злочинність поділяють на: побутову та професійну.

Побутову необережну злочинність утворюють: а) побутові необережні злочини, учинені поза сферою дії технічних засобів або інших джерел підвищеної небезпеки; б) побутові необережні злочини, учинені у сфері дії технічних засобів або інших джерел підвищеної небезпеки.

Професійна необережна злочинність складається з: а) професійних необережних злочинів, учинених у сфері дії технічних засобів або інших джерел підвищеної небезпеки; б) професійних необережних злочинів, учинених поза сферою дії технічних засобів або інших джерел підвищеної небезпеки; в) необережних злочинів, учинених у процесі виконання службових (управлінських) функцій.

Латентність необережної злочинності, зазвичай, є низькою. Це пов'язано з виключною тяжкістю наслідків, що завдаються необережними злочинами, складністю або неможливістю їх приховати, а також гучним суспільним резонансом, який вони викликають. Окремі випадки приховування пов'язані радше не з природною латентністю цих злочинів, а штучною — наприклад, в автотранспортних злочинах (ст. 286 КК) реально завдані тілесні ушкодження середньої тяжкості видаються за нібито легкі, що призводить до незаконного закриття кримінального провадження.

Етіологія необережної злочинності вивчається не стільки на загальному рівні відповідного масового явища, скільки на рівні індивідуального поведінкового акту. Встановлено, що необережний злочин є результатом

взаємодії об'єктивних (ситуація, знаряддя та засоби) і суб'єктивних (особа та її поведінка) факторів. Роль цих факторів може коливатися: в одних випадках провідними чинниками є об'єктивні, в інших — суб'єктивні.

В умовах сингулярності, ураховуючи появу безпілотних авто, літальних апаратів, розвиток інших технічних джерел підвищеної небезпеки, запобігання необережній злочинності становить перспективний напрям кримінологічних досліджень.

Літ.: Дагель П. С. Неосторожность. Уголовно-правовые и криминологические проблемы. М., 1977; Преступная неосторожность (уголовно-правовое и криминологическое исследование). К., 1992.

© С. Багіров

ЗЛОЧИННІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ

Багатокомпонентне соціально-правове негативне явище, що становить сукупність злочинів, учинених неповнолітніми (особами віком 14 — 17 років) у різних сферах суспільного життя у певний період часу на відповідній території, що має кількісно-якісні (стан, динаміку, коефіцієнти, структуру, характер, географію) ознаки.

Злочинність неповнолітніх має предметно-сутнісну характеристику ознак, що притаманні загальному поняттю злочинності, за винятком тих, які визначають її родову (видову) сутність. Виходячи з цього, поняття «злочинність неповнолітніх» охоплює суспільно небезпечні прояви кримінальної активності неповнолітніх у різних сферах суспільного життя. Поняття «злочинність неповнолітніх» важливе для розроблення однакового кримінологічного підходу до встановлення вікових меж неповноліття, з'ясування її місця у соціальній структурі суспільства, а також особливостей, які відображають специфіку соціального статусу та соціальної ролі неповнолітніх. Тому важливою змістовною складовою є не тільки вікові параметри, а й основні етапи соціалізації (процесу соціально прийнятного розвитку) неповнолітнього.

Злочинність неповнолітніх у сучасних умовах характеризується певними новаціями, порівняно зі злочинністю радянського періоду. З'явилися нові види злочинів, а також ті, які супроводжуються особливим цинізмом, агресією та жорстокістю; зросли організованість, озброєність і ресурсне забезпечення злочинних груп за участю неповнолітніх. Поряд із цим за-